

Aleksander Wabiszczewicz wygłosił referat dotyczący tej części zasobu aktowego archiwum w Mołodecznie, która odnosi się do dziejów województwa wileńskiego. Zwrócił on uwagę, że jest to placówka bardzo rzadko odwiedzana przez badaczy, tymczasem mająca w swoich zbiorach wiele interesujących zespołów archiwalnych. Dotyczą one zarówno dziejów polityczno-społecznych, jak i gospodarczych tych powiatów międzywojennego województwa wileńskiego, których terytoria wchodziły obecnie w skład Białorusi. Ostatni wystąpił dr Aleksander Wialiki, który odniósł się do źródeł związanych z historią białoruskich organizacji politycznych i społecznych, jakie znajdują się w zbiorach mińskich instytucji archiwalnych. Główny nacisk położył na zawartość zespołu nr 242 Narodowego Archiwum Republiki Białoruś, zawierającego dokumenty Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi.

W drugiej sesji głos zabrali historycy polscy. Prof. Zbigniew Karpus odniósł się do archiwalnej bazy źródłowej mogącej być podstawą badań nad dziejami białoruskich formacji wojskowych tworzonych na terytorium Polski w latach 1919–1921. Swoją uwagę skoncentrował on na oddziałach dowodzonych przez Stanisława Bułak-Bałachowicza, czym — dodajmy od razu — wywołał bardzo żywą dyskusję koncentrującą się wokół oceny tego epizodu z punktu widzenia białoruskich tradycji narodowych. Prof. Wojciech Śleszyński swoim referatem nawiązał do pierwszego tomu przewodnika archiwalnego *Polska-Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne*. Skoncentrował się na kwestii możliwości badawczych, jakie dla historyków II RP niosą kwerendy prowadzone w archiwach obwodowych w Grodnie i Brześciu. Dr Ewa Rosowska zarysowała problematykę zniszczeń i przemieszczeń, jakim uległy zasoby archiwalne z terenu województw północno-wschodnich II RP w czasie II wojny światowej.

Trzecia część konferencji poświęcona była realizowanym obecnie polsko-białoruskim projektom archiwalnym. Rozpoczął ją dr Maciej Wyrwa z Ośrodka „Karta”. Przedmiotem jego wystąpienia było przedstawienie kształtu inicjatywy „Międzynarodowe Archiwum Białoruskie — Archiwum Wolnych Białorusinów” i możliwości badawczych, jakie ona otwiera. Jako druga zabrała głos Katarzyna Kieliszek. Zaprezentowała aktualny stan internetowego przewodnika archiwalnego powstałego w ramach projektu „Polska-Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne 2.0”, którego częściową, papierową emanacją jest wspomniane na początku wydawnictwo.

Pozostaje mieć nadzieję, że forum kontaktów polsko-białoruskich, stwarzane dzięki archiwoznawczym inicjatywom wychodzącym od NDAP, będzie funkcjonowało również w przyszłości.

Piotr Cichoracki

Konferencja *Polacy na Syberii w historii i kulturze*, Szuszeńskoje w Kraju Krasnojarskim 27–28 sierpnia 2014

W dniach 27–28 sierpnia 2014 roku w etnograficznym muzeum-rezerwacie „Szuszeńskoje”, w miejscowości o tej samej nazwie na południu Kraju Krasno-

jarskiego odbyła się konferencja na temat: *Polacy na Syberii w historii i kulturze*, poświęcona oświacie polonijnej, będąca jakby obrachunkiem ostatnich 150 lat. Tej historycznej, ale i współczesnej perspektywie poświęcono wiele referatów, w których zostały ukazane różne „prawdy czasu”, świadectwa i dokumenty... Sedno tych spraw jawiło się wyraźnie w poszczególnych referatach wypełniających przestrzeń między oświatą a polityką, kulturą a tożsamością naszych rodaków, którzy żyli i pracowali na Syberii w owych 150 latach. W prezentowanych referatach przedstawiono wiele sylwetek, politycznych uwarunkowań, świadectw epoki i obrazów. Znajdowało się też w nich sporo odniesień do historii oraz nauczycieli, którzy dbali o utrwalanie kultury i świadomości etnicznej Polaków mieszkających na Syberii. Były też referaty dotyczące historii i aktualnej sytuacji odnoszącej się do kultury i oświaty polonijnej na tych obszarach.

Godny odnotowania był referat dr. Sergiusza Leończyka, głównego organizatora konferencji, prezesa „Polonii” Chakasji. Od kilkunastu lat zajmuje się on dziejami oświaty polskiej na Syberii w pierwszej połowie XX wieku. Szkoły polskie powstały na ziemi syberyjskiej jeszcze na przełomie XIX i XX wieku. W większości jednak były to placówki parafialne, dopiero po 1905 roku w takich miastach, jak Tomsk, Krasnojarsk czy Irkuck zaczęto zakładać biblioteki z polskim księgozbiorem oraz katolickie stowarzyszenia wspomagające krzewienie polskiej kultury i oświaty, a także tzw. polskie szkółki przy parafiach. Największego rozwoju oświaty Polonia syberyjska doczekała się w latach I wojny światowej 1915–1916. Wówczas bowiem nowe szkoły były najczęściej zakładane przez jeńców i uchodźców polskich, których liczebność łącznie ze wcześniej zamieszkałymi na Syberii Polakami w roku 1917 szacowano na około 600 tysięcy. Paradoksalne jest jednak to, że polskie szkoły świeckie finansowane przez państwo zaczęły powstawać na Syberii po tym, jak władzę objęli bolszewicy. W Rosji Radzieckiej powstały polskie 4-klasowe szkoły, biblioteki, izby-czytelnie.

Po repatriacji przypadającej na lata 1921–1923 większość tych szkół została zamknięta. Jednak w takich miastach, jak Tomsk, Nowonikołajewsk, Omsk polskie szkoły działały do 1934 roku. W Irkucku funkcjonował nawet sierociniec dla dzieci syberyjskich Polaków. Zmiany polityki narodowościowej i represje po 1935 roku doprowadziły do całkowitego zakazu używania języka polskiego, a więc i jego nauczania, a stan ten trwał dość długo. Dopiero po 1989 roku na Syberii zaczęto otwierać polskie społeczne szkoły oraz wprowadzać do programów szkół rosyjskich język polski jako przedmiot dodatkowy. Takim przykładem może być szkoła polonijna w Abakanie, utworzona w 1994 roku.

Uczestnicy konferencji zapoznali się z programem dydaktycznym tej placówki podczas interesującej prezentacji przeprowadzonej przez nauczycielkę języka polskiego Olę Siedych, która szczególnie podkreśliła osiągnięcia uczniów i nauczycieli. W sierpniu 2014 roku działająca w Polsce Fundacja Romualda Koperskiego zorganizowała dla 20 najlepszych uczniów Szkół Polonijnych z Abakanu i Znamienki bezpłatny wyjazd do Polski z ciekawym programem edukacyjnym i krajoznawczym. O planach na przyszłość interesująco poinformowała uczestników konferencji kierowniczką szkoły Helena Władimirowa. Obecnie w sobotnio-niedzielnej Polonijnej Szkole, działającej przy Republikańskim Centrum Nauczania w Abakanie, języ-

ka polskiego uczy się około 90 dzieci w wieku 6–17 lat, a nauczanie odbywa się w soboty, niedziele oraz wieczorami w dni powszednie. Oprócz nauki języka polskiego prowadzonej przez Olgę Siedych i Helenę Iwanową odbywają się też zajęcia z muzyki i folkloru polskiego (Helena Władimirowa), polskiej sztuki ludowej (Wiktorina Simonowa), a także zajęcia katechetyczne prowadzone przez ks. Radosława Kwarczyńskiego. Prezentację tych osiągnięć zakończył przyjemny akcent ze strony Komitetu Rodzicielskiego, w którego imieniu Tatiana Izakowa podziękowała nauczycielom za ich wieloletni trud i poświęcenie.

Następnie dyrektor Republikańskiego Centrum Nauczania dr Tatiana Feoktistowa przedstawiła działalność instytucji oraz obiecała, że w latach 2015/2016 szkoła zostanie odremontowana i wyposażona sala choreograficzna, w której planowane są zajęcia dziecięcego zespołu folklorystycznego „Syberyjski Krakowiaczek”. Obecnie zaś Centrum pokrywa z funduszy Ministerstwa Oświaty i Nauki Chakassji wynagrodzenia dwojga nauczycieli Szkoły Polonijnej. Rzeczą charakterystyczną jest przy tym troskliwość nauczycieli o proces nauczania oraz tworzenie odpowiednich warunków lokalowych przez władze wspomnianego Centrum.

W kolejnym referacie dyrektor Instytutu Historii i Języka Chakassji prof. Walentyna Tugużekowa omówiła 20-letni okres działalności Kulturalno-Narodowej Organizacji „Polonia” w Chakassji, przyjazne kontakty z Polonią rdzennych mieszkańców republiki — Chakasów oraz podkreśliła konieczność sukcesywnego opracowywania i pozyskiwania nowych materiałów do istniejącego przy organizacji archiwum. Zaznaczyła przy tym, że dzisiejsi historycy mają problem z dotarciem do dokumentów organizacji społecznych powstałych na początku lat 90. XX wieku, a właśnie wtedy powstało najwięcej organizacji narodowościowych oraz stowarzyszeń grupujących ludzi o bolesnych doświadczeniach, represjonowanych w czasach ZSRR. Prof. Tugużekowa podkreśliła też, że „Polonia” w Chakassji powstała dzięki inicjatywie działaczy lokalnego „Memoriału”, którzy zorganizowali Zjazd Założycielski „Polonii” w Abakanie.

Badacz interesujący się związkami Polaków z Chakasją szybko dostrzeże ukazujące się w Abakanie czasopismo, którego redaktorem jest Ludmiła Poleżajewa. I to właśnie ona zapoznała uczestników konferencji z najnowszym numerem pisma „Rodacy” oraz programem edycyjnym tego periodyku obejmującym wiele zagadnień z zakresu przeszłości i teraźniejszości społeczności polskiej mieszkającej w różnych rejonach Federacji Rosyjskiej, zwłaszcza w jej syberyjskiej części. W ramach odzewu na tę prezentację uczestnicy konferencji podkreślali, że z zainteresowaniem czytają „Rodaków”. Dodajmy tu, że po dwóch latach niepewności związanej z wydawaniem pisma (w 2012 roku wydano tylko 1 numer, w 2013 — 2 numery) ma ono już stałe roczne dofinansowanie od Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, że środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w ramach projektu konkursu na realizację zadania „Współpraca z Polonią i Polakami za granicą w 2014 r.”. W kwietniu 2014 roku pismo „Rodacy” otrzymało w Gdyni nagrodę im. Macieja Płażyńskiego w kategorii „Redakcja pisma polonijnego”. Kończąc swoje wystąpienie, redaktor Poleżajewa zwróciła się do uczestników konferencji o nadsyłanie do redakcji materiałów dotyczących losów Polaków na Syberii oraz życia współczesnego Polonii. Niebawem ukaze się kolejny numer „Rodaków” poświęcony 20-leciu

Szkoły Polonijnej w Abakanie. Redaktor poinformowała także, że dzięki poszukiwaniom redakcji w ciągu ostatnich 10 lat udało się odnaleźć ślady ponad 30 zaginionych rodzin. Nierzadko były to spotkania rodzinne, zainicjowane przez redakcję, o czym jest także informacja na stronie: www.rodacynasyberii.pl.

Z referatem poświęconym życiu codziennemu polskich zesłańców wystąpiła Natalia Skorobogatowa z muzeum w Szuszeńskoje, prezentując interesującą faktografię z tym związaną. Był to nieszablonowy referat o niepodważalnej wartości poznawczej obejmujący wiele istotnych zagadnień związanych z zesłańczym losem. Od pewnego czasu zesłańcze obszary polskich dziejów w Chakasji penetrowane są przez współczesnych historyków odkrywających bogactwo zróżnicowanych ludzkich losów. Z referatem tym związane było do pewnego stopnia wystąpienie Tatiany Kikiłowej, pracującej od wielu lat w szuszeńskim muzeum. W zajmujący sposób przedstawiła ona dzieje biblioteki Józefa Bruszewskiego, który odbywał zesłanie w Kaptirywie. Na ścianie budynku, w którym obecnie znajduje się biblioteka, w 2001 roku odsłonięto tablicę czczącą pamięć tego zesłańca, miłośnika książek i kultury regionu, w którym wypadło mu żyć i pracować.

Pierwszy dzień konferencji zakończono prezentacją nowej monografii naukowej zatytułowanej *Polacy na Syberii: od powstańców 1863 roku do nowoczesnej Polonii*, pod red. S. Leończyka, która ukazała się w Krasnojarsku (2014) w ramach projektu „fundusze polonijne” Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Przedstawiła ją dyrektor muzeum Halina Bugajewa, podkreślając dokumentacyjną wartość tej liczącej 266 stron publikacji. Zawiera ona artykuły polskich i rosyjskich naukowców, w tym teksty referatów uczestników Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Problemy syberyjsko-polskiej historii i dialog kultur*, która odbyła się w Szuszeńskoje w dniach 5–6 września 2013 roku. Teksty rozpatrują różne aspekty historii pobytu Polaków na Syberii, poczynając od zesłań po powstaniu styczniowym, do dobrowolnej migracji z końca XIX i początku XX wieku, udziału Polaków w wojnie domowej i wydarzeniach rewolucyjnych na Syberii, zesłań i masowych deportacji ludności polskiej podczas drugiej wojny światowej oraz dziejów współczesnej syberyjskiej Polonii.

Książka ta to bez wątpienia ważne studium problemowe dla historyków, filologów, kulturoznawców, wykładowców, pracowników muzeów i bibliotek oraz studentów. W drugim dniu konferencji (28 sierpnia) nauczyciele Szkoły Polonijnej z Abakanu interesująco zaprezentowali prowadzoną w niej działalność edukacyjną i kulturalną, ubogacając w ten sposób doroczne spotkanie nauczycieli Kraju Krasnojarskiego. Po południu zaś uczestnicy wzięli udział w inscenizowanym przez uczniów pokazie *Śladami polskich zesłańców*, przygotowanym przez pracowników muzeum w Szuszeńskoje pod kierownictwem Natalii Skorobogatowej i Tatiany Kikiłowej.

Materiały konferencji zostały opublikowane w formie książki ze środków finansowych otrzymanych od Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w ramach konkursu na realizację zadania „Współpraca z Polonią i Polakami za granicą w 2014 r.”.